

UDK 616.89-008.454-053.6(497.115)

ISSN 035-2899, 37(2012) br.4 p.223-228

DEPRESIVNOST KOD ADOLESCENATA NA KOSOVU I METOHIJI

DEPRESSION IN ADOLESCENTS OF KOSOVO AND METOHIJA

Dragana Stanojević (1), Biljana Jaredić (1), Saška Manić (2)

(1) FILOZOFKI FAKULTET KOSOVSKA MITROVICA, (2) NEUROLOŠKO ODELJENJE ZC ZAJEČAR

Sažetak: U ovoj epidemiološkoj studiji preseka ispitana je depresivnost kod adolescenata koji žive na Kosovu i Metohiji u jednoj specifičnoj društvenoj situaciji. Osnovni cilj nam je da utvrdimo depresivnost, ali i da ispitamo njegovu povezanost sa percepcijom društvene situacije, zadovoljstvom životom i socio-demografskim varijablama (polom, mestom življenja, materijalnim statusom). Uzorak sačinjavaju 465 učenika završnog razreda srednje škole uzrasta od 17-19 godina starosti. Od skala koristili smo Bekovu skalu za procenu depresivnosti (BDI), Skalu zadovoljstva životom (SWLS), skalu subjektivne procene društvene situacije, upitnik za prikupljanje sociodemografskih varijabli. Podaci su obrađeni u statističkom programu SPSS, verzija 18.0. Od statističkih metoda korišćene su mere deskriptivne statistike, mere korelacije (linearne i parcijalne) i postupci utvrđivanja značajnosti razlika između aritmetičkih sredina (t- test i analiza varijanse).

Ključne reči: adolescenti, depresivnost, zadovoljstvo životom, društvena situacija

Summary: This cross-sectional epidemiological study examines depression in adolescents living in Kosovo and Metohija in specific social circumstances. The main goal is to determine depression, but also to examine its relation with the perception of social circumstances, life satisfaction, and social and demographic variables (sex, place of living, financial status). The sample consisted of 465 students of the final year of secondary education 17-19 years of age. Beck depression inventory (BDI), satisfaction with life scale (SWLS), the scale of subjective assessment of social circumstances, a questionnaire to collect social and demographic variables were used. The data were analyzed in the SPSS statistical program, version 18.0. Statistical methods used included descriptive statistics, correlation (linear and partial) and methods of determining the significance of differences between mean values (t-test and analysis of variance).

Key words: adolescents, depression, life satisfaction, social circumstances

UVOD

Depresija je jedan od najrasprostranjenijih mentalnih poremećaja. Ona je čest pratilac uslova savremenog života i sve više postaje „bolest modernog doba“. Ona je pronašla svoje mesto i u svakodnevnom govoru, i uobičajeno je čuti rečenice poput „U depresiji sam“ ili „Malo sam depresivan“. Kliničku sliku depresije čini mnoštvo simptoma: depresivno raspoloženje, gubitak interesovanja i zadovoljstva, smanjenje energije, čest zamor, oštećena koncentracija i pažnja, smanjeno samopouzdanje i samopoštovanje, osećanje bezvrednosti i krivice, pesimističan pogled na budućnost, poremećaj sna i apetita i ideje o samopovređivanju ili suicidu [1]. Kada se, u svakodnevnom govoru, upotrebljava termin depresija ili depresivnost, obično se misli na depresivno raspoloženje, gubitak interesovanja i zadovoljstva i pesimizam u gledanju na život i budućnost.

Iako depresija u populaciji odraslih ima visoku prevalenciju, njeno postojanje tokom detinjstva (iako je prihvaćeno) relativno je neuobičajeno [2].

U adolescenciji se njena prevalencija drastično povećava [3], ali se o njoj relativno malo zna. Rezultati jednog istraživanja ukazuju da znatan doprinos imaju slika o sebi i sopstvenom telu i skoriji stresni događaji [2].

Kako se depresija u istraživanjima, najčešće, procenjuje samoopisnim tehnikama, smatramo da je primerenije govoriti o depresivnosti ili depresivnom raspoloženju nego o depresiji kao nozološkom entitetu. U ovom radu, od sada pa nadalje, korišćemo termin depresivnost (ili depresivno raspoloženje), jer se procena svodi na samoopisnu tehniku, a ne na kliničke kriterijume dijagnostikovanja depresije.

Poslednjih nekoliko decenija, na prostoru Balkana desile su se mnoge okolnosti koje su uznemirujuće ili potresno delovale na ljude. Česte društvene krize, ratovi i promene, a najzad i tranzicija, doveli su do toga da se razvije jedno stalno stanje napetosti i da se to stanje u izvesnoj meri smatra normalnim.

Područje Kosova i Metohije predstavlja oblast u kojoj je prisutna teška i produžena društvena kriza. Teritorija Kosova i Metohije je neformalno podeljena na sever i jug, a unutar juga su poput malih ostrva izolovane neke opštine i sela, tzv. enklave.

Sever i enklave su naseljene Srbima, Romima i ostalim nealbanskim stanovništvom, dok na jugu pretežno žive Albanci. Između ovih delova komunikacija je slaba ili uopšte ne postoji, i ukupan život bi se mogao opisati kao „život jednih pored drugih“. Bezbednosna situacija po nealbansko stanovništvo se menja iz dana u dan, a najteže su pogođene enklave. Pitanje načina kako se izboriti sa tom kombinacijom individualnih i društvenih nećaća, postalo je tema istraživanja svih društvenih nauka, a posebno psihologije, psihijatrije i ostalih iz oblasti mentalnog zdravlja. O negativnim ishodima tih kriza već se dosta zna i razume. Relevantne institucije stalno upozoravaju na porast stope mentalnih oboljenja, a i fizičkih bolesti povezanih sa psihološkim faktorima.

CILJEVI STUDIJE

Cilj studije bi bio da se utvrdi stepen depresivnosti, stepen zadovoljstva životom kao i njihov međusobni odnos kod mladih na prostoru Kosova i Metohije. U studiji bi se utvrdio i odnos između subjektivne percepcije društvene situacije (na Kosovu i Metohiji) i depresivnosti kao i odnos između sociodemografskih varijabli i depresivnosti.

MATERIJAL I METODE

Istraživanjem je obuhvaćeno 465 ispitanika sa teritorije Kosova i Metohije (Kosovska Mitrovica, Gračanica, Priluzje i Štrpce). Uzorak je sačinjen od učenika završnih razreda srednjih škola. Osim Kosovske Mitrovice, ostala mesta u kojima su prikupljeni podaci, predstavljaju enklave sa najvećim brojem stanovnika. Ispitivanjem su bile obuhvaćene skoro sve četvorogodišnje srednje škole iz navedenih mesta. Uzorak bi se, iz tog razloga, mogao nazvati iscrpnim, jer obuhvata najveći deo ciljane populacije. Učenici završnog razreda srednjih škola sa prostora Kosova i Metohije su tokom jednog školskog časa, u prisustvu ispitivača, ispunili date upitnike. Ispitivanje je bilo anonimno, a raspon godina učenika obuhvaćenih uzorkom je od 17 do 19 godina.

Instrumenti korišćeni u istraživanju:

Bekova skala za procenu depresivnosti (Beck Depression Inventory - BDI). Ovaj instrument za procenu depresivnosti ispitanika je dobro poznat i široko korišćen u svetu i kod nas, kako u istraživanjima tako i u kliničkoj praksi. Originalni instrument je prvi put objavljen još 1961. godine od strane Arona T. Beka [7]. Zasnovan je na njegovoj kognitivnoj teoriji depresije i sastoji se od 21 pitanja o tome kako se subjekat osećao tokom poslednje nedelje. Svako pitanje ima set od četiri moguća odgovora, rangirana prema intenzitetu (na

primer: Ne osećam se tužno - 0. Osećam se tužno - 1.- Tužan sam sve vreme i ne mogu se otrgnuti od toga - 2. Toliko sam tužan i nesrećan, da to ne mogu podneti - 4).

Dobijeni rezultati se sabiraju i svrstavaju u jednu od sledećih kategorija: 0-13 minimalna depresivnost; 14-19 blaga depresivnost; 20-28 umerena depresivnost; i 29-63 ozbiljna depresivnost. Ova skala je pozitivno korelirala sa Hamilton skalom procene depresivnosti (0.71) i ima visoke mere pouzdanosti izražene Kronbahovim α (u literaturi se najčešće pominju vrednosti α od oko 0.90 i više). U ovom istraživanju depresivnost nije procenjivana kategorijalno, već dimenzionalno. Svi skorovi su smatrani tačkom na kontinuumu na čijem je jednom polu odsustvo depresivnosti i minimalna depresivnost, a na drugom ozbiljna depresivnost. Pouzdanost skale na našem uzorku iznosila je $\alpha = 0.83$. Skala zadovoljstva životom (Satisfaction With Life Scale - SWLS). Skala za procenu zadovoljstva životom (SWLS) sastoji se od pet ajtema napravljenih oko ideje da moramo pitati subjekta za njegovu procenu sopstvenog života ako želimo da merimo koncept zadovoljstva životom [8,9]. Pojedinci označavaju svoj stepen slaganja ili neslaganja sa svakom tvrdnjom na sedmostepenoj skali Likertovog tipa. Pet pitanja, koja sačinjavaju skalu, odabrana su iz grupe od četrdeset osam pitanja zasnovanih na faktorskoj analizi. Tipična pitanja ove skale jesu „Zadovoljan/na sam svojim životom“ i „Kada bih mogla ponovo da proživim svoj život, ne bih promenila skoro ništa“. Skorovi se kreću u rasponu od 5 do 35, tako da viši skorovi ukazuju na zadovoljstvo životom. Autori navode da je test-retest korelacija skale nakon dva meseca iznosila 0.82, a da Kronbahov α se kreće od 0.83 do 0.87. U našem uzorku pouzdanost merena Kronbahovim α iznosila je 0.82.

Skala subjektivne procene društvene situacije. Ova skala je napravljena za potrebe ovog istraživanja. Sastoji se od 16 + 1 pitanja. Osnovnih 16 pitanja se odnose na to kako subjekti procenjuju različite aspekte sopstvenog života na Kosovu i Metohiji: bezbednost (2 pitanja), ostvarenje prava na zdravstvenu zaštitu (1 pitanja), ekonomski aspekt (2 pitanja), kultura (3 pitanja), političke prilike (2 pitanja), mogućnosti zaposlenja (3 pitanja), verske slobode (2 pitanja) i obrazovanje (1 pitanje). Pitanja su formulisana u pozitivnom smeru, a ispitanici izražavaju svoj stepen slaganja sa tvrdnjom pomoću 5-ostepene skale Likertovog tipa (1 - u potpunosti se ne slažem; 2 - donekle se ne slažem; 3 - ne mogu da se odlučim; 4 - donekle se slažem; 5 - u potpunosti se slažem). Tipična pitanja skale bila bi „Sredina u kojoj živim je bezbedno mesto za život“, „U

sredini u kojoj živim religijska pripadnost se može slobodno izražavati“, „Političke prilike u mojoj sredini povoljno utiču na život mladih ljudi“ i „U mojoj sredini ima uslova da se obrazujem prema svojim željama“. Niski skorovi na ovoj skali ukazivali bi da subjekti procenjuju društvenu situaciju na Kosovu i Metohiji kao nepovoljnu i lošu, a visoki kao povoljnu i dobru. Ovaj upitnik ima još jedno pitanje na koje ispitanici odgovaraju na kraju, kada su odgovorili na prethodnih 16 pitanja. Ovo pitanje glasi: „A sada, molim Vas, procenite na koji način ukupna društvena situacija na Kosovu i Metohiji utiče na mlade ljude koji tu žive“, a ponuđeni odgovori su 1 - veoma nepovoljno, 2 - nepovoljno, 3 - nisam siguran, 4 - povoljno i 5 - veoma povoljno. Rezultat dobijen na ovoj skali predstavlja jednu opštu meru ispitanikovog doživljavanja društvene situacije u sredini u kojoj živi. Pouzdanost skale iznosi $\alpha = 0.82$. Originalna skala subjektivne procene društvene situacije na KiM je napravljena zato što u dostupnoj literaturi nije pronađena odgovarajuća skala sa istom namenom, niti slična opšta skala za procenu društvene situacije. Upitnik za prikupljanje socio-demografskih podataka. Ovaj upitnik je napravljen za potrebe ovog istraživanja i on se sastoji od 5 pitanja. Prva četiri pitanja služe za prikupljanje podataka o godinama ispitanika, polu, mestu u kome živi i školi koju pohađa, dok je peto pitanje skala za procenu materijalnog stanja porodice sa četiri kategorije, autora Milice Guzine. Skala se odnosi na procenu sopstvenog materijalnog stanja svrstavanjem svojih materijalnih porodičnih prilika u jednu od 4 kategorije: 1. veoma nisko (porodica živi od humanitarne pomoći ili su njeni prihodi toliko niski da nisu dovoljni za osnovne egzistencijalne potrebe); 2. nisko (mesečni prihodi porodice su dovoljni samo za egzistencijalne potrebe); 3. srednje (osim osnovnih egzistencijalnih potreba mogu sebi priuštiti kupovinu odeće, obuće i drugih sredstava); i 4. visoko (članovi porodice žive bez većih odricanja).

STATISTIČKE METODE

Za obradu podataka su korišćene mere deskriptivne statistike, mere korelacije (linearne i parcijalne) i postupci utvrđivanja značajnosti razlika između aritmetičkih sredina (t- test i analiza varijanse). Sva statistička izračunavanja su urađena preko računarskog programa SPSS, verzija 18.0.

REZULTATI

Tabela 1: Aritmetička sredina i standardna devijacija varijable Depresivnost

	N	Min.	Max.	M	SD
Depresivnost	465	0,00	56,00	11,28	8,36

Tabela 2: Depresivnost mladih srpske nacionalnosti na KiM

Skor na Beck-ovoj skali	Frekvencije	%	Kumulativni %
0 - 13	315	66,0	66,0
14 - 19	84	18,7	84,3
20 - 28	49	11,2	95,5
29 - 63	17	4,5	100,0
Ukupno	465	100,0	

Ova varijabla je operacionalizovana preko Bekove skale za procenu depresije (BDI). Podaci prikazani u tabeli 2 govore da najveći broj ispitanika (66%) ima minimalnu depresivnost, a 18,7% ima blagu depresivnost. Umerenu depresivnost pokazalo je 11,2% ispitanika, a ozbiljnu 4,5% mladih srpske nacionalnosti koji žive na Kosovu i Metohiji.

Tabela 3: Aritmetička sredina i standardna devijacija varijable Zadovoljstvo životom

	N	Min.	Max.	M	SD
Zadov. životom	465	5,00	35,00	21,05	7,34

U tabeli 3 su prikazane aritmetička sredina i standardna devijacija varijable Zadovoljstvo životom u našem uzorku. Srednja vrednost dobijenih rezultata nam može svedočiti o umerenom zadovoljstvu naših ispitanika sopstvenim životom.

Tabela 4: Korelacije između zadovoljstva životom i depresivnosti.

	Zadov. životom.
Depresivnost	- 0.353**

**Korelacija je značajna na nivou 0.01

Tabela 5: Aritmetička sredina i standardna devijacija varijable procena društvene situacije na Kosovu i Metohiji

	N	Min.	Max.	M	SD
Druš. situacija	465	16,00	76,00	37,68	10,93

Tabela 6: Korelacije između subjektivne percepcije društvene situacije i depresivnosti.

	Subjektivna percepcija
Depresivnost	- 0.157**

**Korelacija je značajna na nivou 0.01

Tabela 7: Uticaj mesta u kojem ispitanici žive na zadovoljstvo životom i depresivnost.

	Mesto življenja	N	M	SD	t	Sig.
Zadov. životom	Enklava	268	19,38	7,45	-5,988	,000
	Mitrovica	197	23,28	6,57		
Depresivnost	Enklava	268	12,01	8,45	2,240	,026
	Mitrovica	197	10,29	8,16		

Uticaj materijalnog stanja na zadovoljstvo životom i depresivnost.

Tabela 8: Multipla komparacija - Scheffe post hoc test

Zavisna varijabla	(I) m.stanje	(J) m.stanje	Srednja razlika (I-J)	Stand. greška	Sig.	95% Interval pouzdanosti	
						Donja granica	Gornja granica
Z A D. Ž I V O T O M	veoma nisko	nisko	-,16	1,62	1,000	-4,71	4,39
		srednje	-3,58	1,43	,099	-7,58	,42
		visoko	-6,63**	1,44	,000	-10,66	-2,59
	nisko	v.nisko	,16	1,62	1,000	-4,39	4,71
		srednje	-3,42*	1,03	,012	-6,30	-,54
		visoko	-6,47**	1,04	,000	-9,40	-3,54
	srednje	v.nisko	3,58	1,43	,099	-,42	7,58
		nisko	3,42*	1,03	,012	,54	6,30
		visoko	-3,05**	,70	,000	-5,01	-1,08
	visoko	v.nisko	6,63**	1,44	,000	2,59	10,66
		nisko	6,47**	1,04	,000	3,54	9,40
		srednje	3,05**	,70	,000	1,08	5,01
D E P R E S I V N O S T	veoma nisko	nisko	2,28	1,89	,692	-3,03	7,60
		srednje	5,69**	1,66	,009	1,03	10,36
		visoko	7,53**	1,68	,000	2,82	12,24
	nisko	v.nisko	-2,28	1,89	,692	-7,60	3,03
		srednje	3,41*	1,20	,045	4,86E-02	6,77
		visoko	5,24**	1,22	,000	1,82	8,66
	srednje	v.nisko	-5,69**	1,66	,009	-10,36	-1,03
		nisko	-3,41*	1,20	,045	-6,77	-4,86E-02
		visoko	1,83	,82	,171	-,46	4,13
	visoko	v.nisko	-7,53**	1,68	,000	-12,24	-2,82
		nisko	-5,24**	1,22	,000	-8,66	-1,82
		srednje	-1,83	,82	,171	-4,13	,46

** Razlika je značajna na nivou 0.01

* Razlika je značajna na nivou 0.05

Tabela 9: Razlike u nivou depresivnosti u odnosu na pol ispitanika- t-test

Pol		N	M	SD	t	Sig.
	muški	164	31,11	8.369	-2,345	,020
	ženski	301	32,97	8.350		

DISKUSIJA

Sve je veći i broj naučnih radova koji proučavaju trend rasta broja mentalnih poremećaja nealbanskog stanovništva na Kosovu i Metohiji. Nenadović i Čabarkapa (2008.) izveštavaju o značajnoj prisutnosti akutnog stresnog poremećaja mentalne skladnosti u populaciji Srba sa Kosova i Metohije nakon martovskih događaja iz 2004. godine, a Kri-

vokapić i saradnici o porastu broja osoba koje su patile od posttraumatskog stresnog poremećaja u Gračanici i okolini. Nenadović i saradnici su sprovedli istraživanje u kojem su, u periodu od početka 2003. do kraja 2007, praćeni bolesnici sa kliničkom fenomenologijom disocijativnih poremećaja i poremećaja prilagođavanja. Rezultati tog istraživanja pokazuju da je u poslednje dve godine

značajno smanjen broj hospitalno lečenih pacijenata, što bi se moglo shvatiti kao „prilagođenost na posebne životne uslove i naviknutost na stresore koji su u ranijim godinama uzrokovali narušavanje skladnog mentalnog funkcionisanja“ [4,5,6].

Epidemiološke studije rađene do sada, a jedna od njih je studija koja je rađena na deci i adolescentima u Istanbulu - Turska, pokazuje da je 4,2% sa depresivnim poremećajem, 1,55% sa depresijom major [10]. U našoj studiji 11,2% adolescenata pokazuje znake depresivnosti, a 4,5% ima ozbiljne znake. Zbog same društvene situacije na Kosovu i Metohiji naša očekivanja o visokom nivou depresivnosti su se i potvrdila. U tome je i značaj naše studije što procenjuje depresivnost kod populacije koja je izložena jednoj specifičnoj društvenoj situaciji.

Varijabla zadovoljstvo životom je određena kao zadovoljstvo životom u celini i operacionalizovana pomoću Skale zadovoljstva životom [8,9]. Ukupan skor na skali predstavlja globalnu meru zadovoljstva životom, a ne zadovoljstvo specifičnim životnim domenima.

Iz korelacije između zadovoljstva životom i depresivnosti (tabela 4) možemo videti da je dobijena korelacija negativna i statistički značajna ($r = -0.353$), što se može objasniti Bekovim trijasom depresivnosti (negativno viđenje sebe, prošlosti i budućnosti) [11].

Iz korelacije između subjektivne percepcije društvene situacije i depresivnosti (tabela 6) možemo videti da je dobijena korelacija negativna i statistički značajna ($r = -0.157$), što znači da osobe koje su u većoj meri nepovoljnije procenjuju situaciju u sredini u kojoj žive biće depresivnije, dok je kod osoba čija je slika pozitivnija biće manje depresivne. Postoje neka istraživanja koja su se bavila uticajem nekih spoljnih varijabli, kao što su socijalna podrška, zadovoljstvo klimom na radnom mestu i slično, što nam sugerise da bi i način na koji ispitanici procenjuju društvenu situaciju na prostoru gde žive mogao uticati na njihove kapacitete za postavljanje budućih ciljeva, pravljenje planova i strategija za njihovo ostvarivanje [12].

Analizom uticaja mesta u kome ispitanici žive na zadovoljstvo životom i depresivnost (tabela 7) vidimo da se ispitanici razlikuju značajno u zadovoljstvu životom i depresivnosti zavisno od toga da li žive u enklavi ili u severnom delu Kosovske Mitrovice. Ispitanici koji žive na severu Kosova pokazuju značajno više zadovoljstva sopstvenim životom u odnosu na one koji žive u enklavama (nivo značajnosti 0.01). Takođe, ispitanici koji žive u enklavama imaju značajno više skorove depresivnosti u odnosu na mlade sa severa Kosova, i ta je

razlika značajna na nivou 0.05. Čini se da su uslovi u kojima ispitanici žive vrlo bitni za ishode stresnih situacija sa kojima se sreću. Ispitanici koji žive u enklavama imaju specifičniju društvenu situaciju, pa imaju više skorove depresivnosti u odnosu na mlade sa severa Kosova.

Analizom uticaja materijalnog stanja na zadovoljstvo životom i depresivnost (tabela 8) vidimo da se osobe visokog materijalnog statusa značajno razlikuju po zadovoljstvu životom u odnosu na sve ostale grupe, dok se osobe srednjeg materijalnog statusa razlikuju samo u odnosu na osobe visokog i niskog, ali ne i u odnosu na osobe veoma niskog materijalnog statusa. Iako u poslednjem slučaju uočavamo izvesno odstupanje, generalno možemo izvesti isti zaključak kao i prilikom razmatranja optimizma: viši materijalni status obično označava i veće zadovoljstvo sopstvenim životom.

Što se tiče depresivnosti, i tu smo dobili neke očekivane rezultate. Ispitanici srednjeg i visokog materijalnog stanja se značajno razlikuju od onih niskog i veoma niskog materijalnog stanja, dok razlike između grupa ispitanika sa srednjim i visokim materijalnim statusom nisu statistički značajne. Mogli bismo zaključiti da depresivnost više karakteriše osobe koje žive u oskudici, zavise od humanitarne pomoći ili jedva zadovoljavaju najosnovnije egzistencijalne potrebe.

Depresivnost se pokazala značajnijom kod osoba ženskog pola, što je u skladu i sa opštom populacijom [13].

ZAKLJUČAK

Kako depresivnost kod adolescenata dovodi do problema u školskom postignuću, problema u porodičnom i partnerskom funkcionisanju, problema sa zloupotrebom supstanci i jedan je od rizika za suicid, veoma je važno ustanoviti one grupe mladih koje su izložene jednoj specifičnoj društvenoj situaciji koja ima potencijala da razvije mnoge psihogene poremećaje. Kako naši ispitanici 11,2% pokazuju znake depresivnosti, a 4,5% ima ozbiljne znake, onda je ovo svakako alarm za stručnu i naučnu javnost o potrebama za zaštitu mentalnog zdravlja kod mladih koji žive na prostoru Kosova i Metohije. Situacija u enklavama je još karakterističnija po svojim društveno situacijskim prilikama zato što su okruženi Albancima, sa kojima su u otvorenom sukobu, pa samim tim i u većem strahu za svoju egzistenciju. Dobijeni podatak da su mladi koji žive u enklavama nezadovoljniji svojim životom i da je kod njih depresivnost više izražena, u skladu sa očekivanjem. Ispitanici koji pokazuju izraženiji nivo depresivnosti, loše procenjuju svoju društvenu situaciju i

manje su zadovoljni svojim životom. Ovo se može objasniti Beck-ovim trijasom depresivnosti: negativno viđenje sebe, budućnosti i drugih ljudi. Materijalni status se pokazao značajnim i za depresivnost i za zadovoljstvo životom, jer su ispitanici koji su visokog materijalnog statusa manje depresivni i više zadovoljni svojim životom. Ljudi koji imaju viši materijalni status, bolje savladavaju svaku vrstu krize, u konkretnoj situaciji, a to su mladi sa Kosova i Metohije, imaju mogućnost da otputuju i da sebi obezbede neku drugu vrstu razonode koja će ih barem na kratko odvojiti od sredine u kojoj odrastaju.

LITERATURA

1. World Health Organization. ICD - 10: Klasifikacija mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; 1992.
2. Allgood-Merten B, Lewinsohn PM, Hops, H. Sex differences and adolescent depression. *Journal of Abnormal Psychology* 1990; 99(1):55-63.
3. Rutter M. The Developmental Psychopathology of Depression: Issues and Perspectives. In: Rutter M, Izzard CE, Read P, editors. *Depression in Young People: Developmental and Clinical Perspectives*. New York: Guilford Press; 1986.
4. Krivokapić M, Nenadović N, Radomirović M, Milosavljević I, Grbić S, Kragović J, et al. Hospitalno lečenje iz „Gračaničke enklave“ sa dijagnozom posttraumatski stresni poremećaj nakon 17-o martovskih događaja na Kosovu 2004. godine, 56. Naučno-stručni skup psihologa Srbije, Knjiga rezimea; 2008.
5. Nenadović, M, Čabarkapa M. Akutni poremećaj mentalne skladnosti kao posledica događaja na Kosovu od 17. marta 2004. godine, 56. Naučno-stručni skup psihologa Srbije, Knjiga rezimea; 2008.
6. Nenadović M, Krivokapić M, Milosavljević I, Grbić S, Radomirović M, Kragović J, et al. Dužina hospitalnog lečenja bolesnika sa kliničkom fenomenologijom disocijativnih poremećaja i poremećaja prilagodavanja, 56. Naučno-stručni skup psihologa Srbije, Knjiga rezimea; 2008.
7. Krefetz DG, Steer RA, Gulab NA, Beck AT. Convergent validity of the Beck depression inventory-II with the reynolds adolescent depression scale in psychiatric inpatients. *J Pers Assess* 2002; 78(3):451-60.
8. Diener E. Subjective well-being. *Psychological Bulletin* 1994; 95(3):542-575.
9. Diener E, Suh E, Oishi Sh. Recent findings on subjective Well-Being. *Indian Journal of Clinical Psychology* 1997; 24,25-41.
10. Demir T, Karacetin G, Demir DE, Uysal O. Epidemiology of depression in an urban population of Turkish children and adolescents. *J Affect Disord* 2011; 134(1-3):168-76.
11. Beck AT, Rush AJ, Shaw BF, Emery G. *Cognitive Therapy of Depression*. New York: Guilford Press; 1979.
12. Schwarzer R., Schröder KEE. Social and Personal Coping Resources as Predictors of Quality of Life in Cardiac Patients 1997. dostupno na veb sajtu <http://www.yorku.ca/academics/schwarze/>.
13. Holahan CK, Holahan CJ. Self-efficacy, social support, and depression in aging: A longitudinal analysis. *Journal of Gerontology* 1987; 42(1):65-68.

Napomena

Ovaj rad je nastao u okviru projekta “Kosovo I Metohija između nacionalnog identiteta i evrointegracija”
Evidencioni broj: 47023.

Adresa autora:

Dragana Stanojević
Ul. Knjaza Miloša 3/16
38220 Kosovska Mitrovica

E-mail: dragana_dj2004@yahoo.com

Rad primljen: 21. 8. 2012.
Rad prihvaćen: 27. 11. 2012.
Elektronska verzija objavljena: 8. 3. 2013.